

„KEY BIODIVERSITY AREAS” – CÍSAŘOVY NOVÉ ŠATY?

MICHAEL HOŠEK

VEDLE DOPOSUD ZNÁMÝCH MEZINÁRODNÍCH KATEGORIÍ ÚZEMÍ VÝZNAMNÝCH Z HLEDISKA OCHRANY PŘÍRODY, JAKO JSOU NAPŘÍKLAD BIOSFÉRIKÉ REZERVACE, LOKALITY MEZINÁRODNÍHO VÝZNAMU (RAMSAR) NEBO VÝZNAMNÁ PTAČÍ ÚZEMÍ, PŘIBÝVÁ KATEGORIE NOVÁ. CO SE POD TÍMTO NÁZVEM SE ZKRATKOU KBA SKRÝVÁ A JAKÝ POTENCIÁL MÁ V ČESKÉ REPUBLICE?

Ing. MICHAEL HOŠEK

V Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR byl odpovědný za praktickou implementaci evropské legislativy a dokumentaci ochrany přírody včetně sledování jejího stavu (monitoringu). Je konzultantem v mezinárodních projektech, členem Rady Světového svazu ochrany přírody (IUCN), členem Rady EUROPARC Federation a koordinátorem české sekce EUROPARC Federation

JAKÉ BYLY DŮVODY PRO VZNIK KONCEPTU KBA?

V roce 2004 na Světovém kongresu ochrany přírody, pořádaném Světovým svazem ochrany přírody (IUCN), požadovali jeho účastníci zahájení procesu směřujícího k vytvoření standardů pro identifikaci tzv. Key Biodiversity Areas (KBA). Otrokový překlad je „Klíčová území pro biodiverzitu“, ovšem příhodněji a v našem jazyce přijatelněji by mohl znít jiný: „Území významné biologické rozmanitosti“. Nadále však v textu pro přehlednost používám zkratku KBA.

Cílem měla původně být identifikace území, která v celosvětovém měřítku zásadně přispívají k udržení (ochraně) biologické rozmanitosti. Jinými slovy by se mělo jednat o globální soustavu území, nezbytných pro zajištění či ochranu biologické rozmanitosti. Původním účelem nebylo KBA v rámci jejich identifikace vyhlášovat jako regulérní chráněná území, ale především zjistit, kde se vůbec nacházejí a dle jakých charakteristik je rozpoznáme.

Požadavek na vytvoření standardů pro KBA vzešel od různých členů IUCN (států, institucí veřejné správy, NNO), stejně jako od jiných subjektů, včetně některých ze soukromého sektoru. Například Světová banka si vymezení KBA žádá proto, aby její finanční podpora konkrétních aktivit neúmyslně nepoškozovala přírodní hodnoty. Stejně tak se však chtějí zbytečným sporům vzniklým na základě nedostatku informací při strategickém plánování vyhnout např. těžební společnosti. Oběma zmíněným aktérům však doposud chybí jednotný podklad, podle kterého by se ve svých úvahách řídili. Dosavadní množina různých více či méně závazných typů lokalit, soustředěná na různé aspekty bio-

diverzity, takové informace neposkytuje. Poptávka nejen po vytvoření standardů pro identifikaci, ale i po samotném vymezení, je tedy na mezinárodním poli velká.

PŘÍSTUP K IDENTIFIKACI A VYMEZENÍ

Proces vzniku standardů pro vymezení KBA byl v podstatě zahájen ihned, tj. v roce 2004. Od počátku jsou za něj společně odpovědné dvě komise IUCN – Světová komise pro chráněná území (World Commission on Protected Areas) a Komise pro přežití druhů (Species Survival Commission). Jak jsou tvůrci kritérií pro KBA tato území chápána, vysvětluje následující citace, převzatá z dokumentu IUCN, určeného pro projednávání kritérií: „*Území významné biologické rozmanitosti (KBA) jsou lokality významně přispívající k celosvětové ochraně biodiverzity. Jsou identifikována na základě globálně standardizovaných kritérií a limitů a pro tento účel vymezena hranicemi. Mohou být chráněna zákonnými předpisy a mělo by být o ně cíleně pečováno způsobem dostatečně zajišťujícím udržení jejich stavu (na úrovni genové, druhové a ekosystémové). Standardy jsou vytvářeny na základě existujících přístupů, jmenovitě významných ptačích území vymezovaných BirdLife International (tzv. Important Bird and Biodiversity Areas – IBAs), lokality identifikované organizací Alliance for Zero Extinction, Plantlife International, „IUCN Freshwater Biodiversity Unit“, organizací vyvíjejícími charakteristiky ekosystémů pro „Critical Ecosystem Partnership Fund“, a dalších. Výpis přístupů či iniciativ, které jsou integrální součástí vznikajících standardů (a se kterými by se měly později vymezené*

KBA vhodně překrývat či doplňovat), však pokračuje nad rámec uvedené citace: jmenujme např. „Prime Butterfly Areas“ (nejvýznamnější motýlí území), mokřady mezinárodního významu (RAMSAR), soustavu Natura 2000, Světové přírodní dědictví (UNESCO) atd.

KBA se tedy jasně snaží nejen vybrat to vhodné z výše uvedených dosavadních přístupů, ale v podstatě je na globální úrovni zastřešit. Je však otázkou, jak se v praxi podaří kombinovat různé přístupy, někdy zaměřené na přímou ochranu území (např. Natura 2000) a v jiných případech například „pouze“ na ocenění konkrétní charakteristiky území (RAMSAR). Jedinou možností, při které lze vyjmenované aktivity vhodně integrovat, je použít je pouze jako odborné podklady pro vymezení nových území bez ambice slučovat tyto velmi různorodé přístupy jako nástroje přímé ochrany.

Že se jedná o počín, který bere vážně nejen IUCN, ale i spolupracující partneři, dokazuje mimo jiné přístup BirdLife International (dále jen BI). Všimněme si, že významná ptačí území, v angličtině donedávna známá jako Important Bird Areas - IBA, byla z důvodů „souladu“ se standardy KBA přejmenována na „Important Bird and Biodiversity Areas“

ztráta užšího a osvědčeného zaměření na škodu kvalitě a zda také není tato změna způsobena především možným strachem BI ze ztráty pozice významných ptačích území v případě, že by se aktivně neintegrovala s nově vznikajícími KBA.

NÁVRH KRITÉRIÍ

Pro potřeby veřejného projednávání byl zveřejněn tzv. Consultation Document on an IUCN Standard for the Identification of Key Biodiversity Areas (z 1. října 2014, k dispozici [zde](#)). Ten také obsahuje návrh kritérií tak, jak jsou ve volném překladu uvedena dále:

KRITÉRIUM A – Ohrožená biodiverzita

A1. Ohrožené druhy:

- (a) Území obývá ≥ 95 % celosvětové populace kriticky ohroženého (CR) nebo ohroženého (EN) druhu; nebo
- (b) Území obývá ≥ 0.5 % celosvětové populace a ≥ 5 pravidelně se reprodukujících funkčních jednotek kriticky ohroženého (CR) nebo ohroženého (EN) druhu; nebo
- (c) Území obývá ≥ 1 % celosvětové populace a ≥ 10 pravidelně se reprodukujících funkčních jednotek celosvětově zranitelného (VU) druhu; nebo
- (d) Území obývá ≥ 0.1 % celosvětové populace a ≥ 5 pravidelně se reprodukujících funkčních jednotek kriticky ohroženého

ného (VU) druhu dle kritéria A metodiky červených seznamů (redukce populace).

A2. Ohrožené typy ekosystémů:

- (a) Území pokrývá ≥ 5 % celosvětové rozlohy globálně kriticky ohroženého (CR) nebo ohroženého (EN) typu ekosystému; nebo
- (b) Území pokrývá ≥ 10 % celosvětové rozlohy globálně zranitelného (VU) typu ekosystému.

KRITÉRIUM B – Geograficky omezený výskyt

B1. Druhy s geograficky omezeným výskytem:

Území obývá ≥ 20 % celosvětové populace a ≥ 10 pravidelně se reprodukujících funkčních jednotek druhu.

B2. Centrum endemismu:

Území obývá ≥ 33 % druhů obratlovců nebo bezobratlých, jejichž společný geograficky omezený výskyt definuje území jako centrum endemismu (menším než 50 000 km²).

B3. Soubor druhů geograficky omezený biotem:

Území obývá $[\geq X \text{ %}]^1$ druhů, jejichž výskyt je omezen na konkrétní [biotem]

B4. Geograficky omezené rozšíření typů ekosystémů:

Území pokrývá ≥ 20 % celosvětového rozšíření typu ekosystému.

KRITÉRIUM C – Ekologická integrita

Mimořádná hodnota ekologické integrity: Území je jediné nebo jedno ze dvou lokalit v rámci regionu, mimořádně významné zajištěním ekologické integrity definované uskupením původních/přirozených druhů, jejich kompozicí, početností a interakcí.

KRITÉRIUM D – Biologické procesy

D1. Demografické uskupení:

Území pravidelně nebo na základě předpokladu pokrývá uskupení druhů, reprezentující ≥ 1 % jejich celosvětové populace v průběhu minimálně jednoho klíčového stádia jejich životního cyklu.

D2. Ekologické refugium:

Území zajišťuje ≥ 20 % celosvětové populace jednoho nebo více druhů, jejichž stav v současnosti ohrožují lidské aktivity (environmental stress).

D3. Zdroj populací:

Území zajišťuje ≥ 20 % celosvětové populace dospělých jedinců produkcí propagulí, larev nebo juvenilních jedinců.

Kavkaz, pohoří protínající více států o rozloze téměř 480 000 km². Nezpochybnitelný „hot spot“, horké místo biodiverzity, významný opravdu v globálním měřítku. Foto Jakub Kašpar

(se stejnou zkratkou). Změna v tomto případě není jen kosmetická, neboť BI začal tato území a kritéria pro jejich výběr prezentovat právě s významně širším zaměřením nejen na ptáky, ale i ostatní druhy. Obávám se, zda není a nebude

(CR) nebo ohroženého (EN) druhu dle kritéria A metodiky červených seznamů (redukce populace); nebo

(e) Území obývá ≥ 0.2 % celosvětové populace a ≥ 10 pravidelně se reprodukujících funkčních jednotek celosvětově zranitel-

¹ Hranaté závorky [] indikují části, které jsou stále diskutovány a pro které podněty z veřejného projednávání mohou být mimořádně hodnotné. Veřejné projednávání bylo ukončeno ke konci listopadu 2014, jeho výsledky však ještě nejsou k dispozici stejně jako finální verze standardů.

KRITÉRIUM E – Území na základě kvantitativních analýz nenahraditelné pro zajištění globální ochrany biodiverzity. Toto kritérium je aplikováno na druhy (nebo další relevantní části biodiverzity) které splňují kritéria A-D:

Území má dle kvantitativní prostorové analýzy na škále nenahraditelnosti 0-1 hodnotu 0.9 nebo vyšší. Území by mělo aktuálně obývat ≥ 10 pravidelně se reprodukcujících funkčních jednotek kriticky ohrožených (CR) nebo ohrožených (EN) druhů, nebo ≥ 5 jednotek těchto druhů v případě jejich geograficky omezeného areálu výskytu (ve smyslu kritéria B).

Analýza nenahraditelnosti by se měla soustředit na přispění důležitosti individuálních lokalit pro zajištění či dosažení minimálního definovaného stavu druhů z hlediska jejich ochrany.

K dostatečnému pochopení návrhu kritérií je třeba vysvětlit pojetí alespoň některých pojmů:

Funkční jednotka druhu: minimální počet jedinců a/nebo jejich kombinace, nutná k úspěšné reprodukci druhu uvnitř i mimo území.

Kategorie ohroženosti: vychází z platné metodiky na tvorbu červených seznamů (IUCN, 2000) a určení konkrétní kategorie pro druh pak z aktuálního hodnocení v rámci relevantního červeného seznamu na celosvětové úrovni.

Jak je z návrhu kritérií zřejmé, počítá se zde jako s podkladem také s určením kategorie ohroženosti ekosystémů. Metodika červených seznamů ekosystémů je však stále ještě ve vývoji a samotné hodnocení proběhlo pouze pilotně ve vybraných státech či regionech.

APLIKACE

Proces identifikace KBA by měl být dle návrhu prováděn experty a organizacemi na národních úrovních na základě všech dostupných dat a znalostí, a to ve spolupráci se všemi dotčenými stranami. K samotné aplikaci kritérií, limitů a způsobu vymezení hranic vydá IUCN s partnery samostatnou metodiku. Ta by měla dle dosavadních informací obsahovat i návod k identifikaci KBA významných na regionální či národní úrovni, logicky při užití níže nastavených kvalitativních limitů.

Zajímavé je, že i když se jedná o globální rozměr, od počátku bylo považováno za rozhodnuté, že identifikaci či vymezení těchto území by měly provádět

samostatně na svém území jednotlivé státy. Na dotazy, kdo bude identifikovat KBA v případě pasivity vládních úřadů, odpovídá IUCN tak, že je pak mohou identifikovat partnerské organizace. V případě ČR by to tak hypoteticky mohla být například Česká společnost ornitologická jako národní partner BI.

CO Z TOHO PRO NÁS VYPLÝVÁ?

I když je celý proces tvorby kritérií charakterizujících KBA stále v běhu, můžeme předpokládat, že výše uvedená kritéria se nijak zásadně měnit nebudou. Jejich čtení umocňuje pocit, že KBA mohou představovat opravdu velká a z hlediska kvality významná území. O tom svědčí poměrně vysoké limity; u druhů např. jejich ohroženost, počet a nutné vysoké procento pokrytí jejich populace. Ani u ostatních kritérií není hodnocení

k dosavadní chybějící praktické zkušenosti s jejich vymezováním lze na první otázku těžko jednoznačně odpovědět. Osobně se však domnívám, že žádné čistě „národní“ území u nás nenajdeme. Co se týká druhé otázky, nedomnívám se, že by nám KBA přinesly zásadně novou kvalitu či znalosti. Naopak se spíše obávám možného nepochopení smyslu KBA, a tím i „zneužívání“ ve jménu jiných zájmů. K těm může patřit například turistická propagace území, jako jsme tomu teď svědky např. u přírodních památek UNESCO a jejich potenciální nominace v ČR (více v článku H. Härtela na str. 31).

Na základě dosavadních informací vidím možnost využití v ČR pouze z hlediska aplikace mezinárodních kritérií na národní úrovni pro určení distribuce a kvality biodiverzity, což by bylo novum a zajímavé odborné cvičení. Z hlediska praktické och-

Krkonoše, nejvyšší pohoří České republiky (pokrývající přibližně 300 km²), specifické svou polohou a charakterem vysokohorských ekosystémů. Zda bez ohledu na svou jedinečnost splňují kritéria na vymezení KBA ukáže pravděpodobně až čas. Foto Jakub Kašpar

o nic mírnější. Dá se tedy předpokládat, že taková území budou často přesahovat hranice jednotlivých států.

To je ale v kontradikci s tím, že by jejich identifikaci měly provádět především národní úřady. Jak bude v takovém případě možné uplatňovat kritéria na širší území, např. střední Evropy? Samozřejmě to možné je, a to na základě dohody všech dotčených států, ovšem takto nastavený systém se pro Evropu nejeví jako příliš efektivní. Na ostatních kontinentech může samozřejmě dávat větší smysl.

Jádrum diskuse by však mělo být to, zda si v České republice dokážeme území, splňující v současnosti navrhovaná kritéria, představit. A pokud ano, co bychom si od jejich identifikace slibovali. Vzhledem

rany přírody se však, podle mého názoru, význam KBA jeví jako minoritní s tím, že stoupá v případě mezinárodní spolupráce. Koneckonců, KBA se potenciálně budou týkat pravděpodobně především našich velkých národních parků, které tvoří souvislá území s partnery na druhé straně hranic. A také je třeba v tomto ohledu zopakovat známou skutečnost, že zvláště chráněná území v ČR v zásadě již lokality významné z hlediska biodiverzity, až na výjimky pokrývají. I proto bychom se měli zabývat spíše efektivitou péče o tato území (především maloplošná), než věnovat přílišnou kapacitu vyhledávání nových. Taková, pokud jsou kvalitní a doposud nechráněná, už jsme stejně identifikovali.